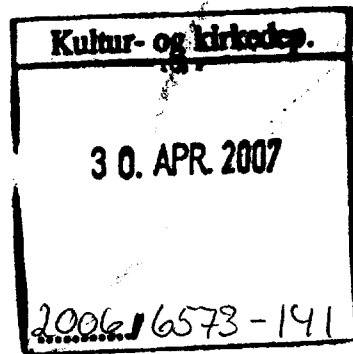

Kirke- og Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep.

0030 OSLO

Høring - "Bibliotekreform 2014"

Vi viser til høringsbrev av 14.11.06 fra Kultur- og kirkedepartementet om "Bibliotekreform 2014" og oversender med dette Universitets- og høgskolerådet (UHR) sitt hørings svar. UHR mener at det er positivt at en slik utredning nå foreligger, da ulike typer bibliotek på flere områder står overfor utfordringer som krever samarbeid og felles løft for å gjøre Norge til den kunnskapsnasjon som er nedfelt som en politisk visjon i flere dokumenter under ulike regjeringer.

Generelt

Av høringsdokumentet framgår at det skal gjennomføres en organisatorisk reform med hovedvekt på digitale tjenester, aktiv formidling og satsing på kompetanseutvikling og forskning. Alt under en felles paraply kalt Norgesbiblioteket.

UHR peker på at de fleste norske biblioteker i dag inngår i et frivillig nettverk, etablert gjennom mange tiår, hvor ressurser formidles gjennom fjernlån, oversendelse av digitale dokumenter, og tilgang til informasjon via felles kataloger (eksempelvis BIBSYS biblioteksystem, samkataloger for bøker, for musikktrykk og for tidsskrifter, regionale bibliotekskataloger for videregående skoler, fylkesvise fellesløsninger for folkebibliotekene osv.). Det eksisterer m.a.o. allerede et "Norgesbibliotek" basert på tradisjoner om felles bruk av knappe ressurser. Samarbeidet foregår mellom biblioteker på samme forvaltningsnivå og mellom biblioteker på ulike forvaltningsnivåer, og igjen er utgangspunktet at ingen brukere skal være utestengt fra ressurser som finnes i et samlet norsk biblioteksystem.

Det skal allikevel ikke underslås at det finnes et stort potensial for å gjøre systemet bedre. Dette avhenger etter UHR's oppfatning imidlertid ikke ensidig av lov og pålegg, men at ulike bibliotektyper settes økonomisk i stand til å imøtekomme forskjellige brukerbehov, og at det utvikles et nettverk for raske og resurseffektive leveranser mellom bibliotekene. Samtidig må digitale redskaper brukes optimalt for å sikre fri informasjonsflyt mellom ulike typer bibliotek. Vi stiller oss tvilende til om et felles lovverk kan bidra til økt effektivitet i et "Norgesbibliotek". I en tid der medier og kommunikasjonssystemer stadig endres, kan lovbestemmelser ofte hemme kreativitet og raske tilpasninger.

M.h.t. organisatoriske reformer, har bibliotekene i UH-sektoren måttet forholde seg til ulike reformer som gjelder sektoren, først og fremst kvalitetsreformen. Reformen setter studentenes læringsmiljø i sentrum og forutsetter nye arbeidsmetoder som krever utvidete tjenester fra bibliotekene ved lærestedene og nytt fokus på UH-bibliotekenes innhold og arbeidsmetoder. Fokus

på formidling av informasjonskompetanse til studenter og andre er en oppgave som står sentralt. Nye arbeidsoppgaver, er på vei inn bl.a. elektronisk publisering og etablering av åpne institusjonelle arkiver for forskning og studentarbeider. Tilgang til tidsskriftdatabaser og andre elektroniske informasjonsressurser gir tilgang til forskningskilder som tidligere var vanskelig å å nå. Alle disse momentene viser at UH-bibliotekenes rolle som faglige støttefunksjoner for studier, forskning og undervisning blir tydeligere. Denne utviklingen kan ikke, slik UHR ser det, hjemles i en felles biblioteklov, men må heller styrkes i lov og forskrifter som gjelder universiteter og høyskoler. Dette for å markere bibliotekenes nødvendige og sentrale plass innenfor institusjoner for høyere utdanning. Bl.a. er det nødvendig at UH-sektorens eget departement utformer målkrav til bibliotekene på lik linje med de målkrav som utformes til andre deler av universitetenes og høyskolenes virksomhet.

UHR vil under de enkelte strategiene trekke frem betydningen av UH-institusjonenes tilgang til vitenskapelig produksjon og fremhever samtidig hvor viktig det er at Kunnskapsdepartementet og Kirke- og kulturdepartementet går inn i problematikken som gjelder tilgang til lisensiert vitenskapelig materiale og også engasjerer seg i spørsmålet om tilgang til offentlig finansiert forskning. Målet bør være at offentlig finansiert forskning bør være offentlig tilgjengelig. Når forskningsresultater publiseres åpent, blir resultatene også tilgjengelige for alle.

UHR ser også at folkebibliotekene kan ha behov for en konsolideringsprosess, det pekes bl.a. i utredningen på at virksomheten i dag framstår som fragmentert og lite brukerorientert, spesielt i forhold til de teknologiske mulighetene som utvikler seg raskt. Mange av de momenter som trekkes fram som utviklingsfelter innenfor digitalisering i bibliotekene er i dag godt i gang i UH-bibliotekene, mens folkebibliotekene har et betydelig utviklingspotensial. Etablering av ressursbiblioteker for folkebiblioteksektoren synes å være en god idé, men bør etter UHRs oppfatning ikke løsrives fra den generelle politiske debatten om større norske regioner og kommuner. Innenfor regionene bør en kunne finne fram til modeller hvor folkebibliotekene og UH-bibliotekene samarbeider for å imøtekomme behov fra ulike brukergrupper. Det bør kunne lages modeller både for ressursbiblioteker i UH- og folkebiblioteksektoren, og ulike samarbeidsformer bør utprøves.

For øvrig vil UHR påpeke at de fleste strategier og tiltak i utredningen synes å være rettet inn mot folkebibliotek. Vi oppfordrer Kunnskapsdepartementet til også å gå aktivt inn i oppfølgingen av saker som gjelder satsing på innholdstjenester og bibliotek i hele utdanningsløpet fra grunnskole til student. UHR vil også oppfordre Kunnskapsdepartementet til samspill med UH-sektoren i oppfølgingen av disse spørsmålene slik at tiltakene som er foreslått i utredningen også vil kunne være av større betydning for UH-sektoren. Etter vårt syn vil bibliotekreformen kunne ha best effekt hvis kreftene konsolideres rundt tiltakene som er knyttet til Norsk digitalt bibliotek, tilgang til kunnskapskilder og videreutvikling av biblioteket som læringsarena og læringsressurs.

Kommentarer knyttet til de enkelte målområdene

Målområde 1

Strategi 1.1 Tilby digitalt innhold og nettbaserte tjenester.

Tiltak: Etablere en ABM-portal som felles inngang til nettbaserte kultur- og kunnskapsressurser

Det antas at det her tenkes på en felles inngangsport til ressurser innenfor arkiv/bibliotek/ museum, og at en for bibliotekenes vedkommende vil få en søke-/låneportal som for eksempel bibliotek.dk og inngang til de fysiske og digitale ressurser som skal være tilgjengelig for alle.

Dette vil utvilsomt øke bruk av bibliotekenes materiale og bidra til økt kunnskapsnivå i befolkningen, og vil derfor være en betydelig positiv tilvekst til oppbygging av det norske kunnskapssamfunnet.

UHR vil imidlertid anta at en slik tjeneste, dersom befolkningen i Norge utnytter den fullt ut, vil kreve betydelige ressurser. Dette gjelder både innkjøp av materiale, arbeidskraft i bibliotekene og transportkostnader. Både lokalt arbeid med portalen og formidling av materiale må innarbeides i eierinstitusjonenes bibliotekbudsjetter, og det må tas høyde for dette i budsjetttildelingene, muligens øremerkede overføringer til de mest brukte bibliotekene i en overgangsperiode. Selv om staten ved ABM-utvikling eller Nasjonalbiblioteket dekker utviklingskostnadene ved tjenesten, skal den i praksis utføres av de offentlige bibliotekene, og en må sikre seg både at tjenesten blir funksjonell samtidig som den ikke rammer de primærgrupper de enkelte bibliotek skal betjene. UHR mener likevel at det mest sentrale for utdanning og forskning, må være at tiltakene som er knyttet til Norsk digitalt bibliotek og tilgang til kunnskapskilder prioriteres fremfor en ABM-portal. Undersøkelser viser at studenter og vitenskapelige ansatte bare i et begrenset omfang benytter bibliotekportaler spesielt og portaler generelt for innhenting av informasjon. De foretrekker åpne søkeverktøy som Google. En videre satsing på portalteknologi må sees i en kostnytte sammenheng. Det sentrale blir å sikre at de kvalitetssikrede informasjonsressursene er gjenfinnbare.

Tiltak: Iverksette programmet Norsk digitalt bibliotek

UHR støtter tiltaket og mener at programmet bør prioriteres. Samtidig mener UHR at programmet Norsk digitalt bibliotek henger tett sammen med innholdet som vil være tilgjengelig gjennom programmet og de to tiltakene bør derfor ses i sammenheng.

Tiltak: Gi tilgang til sentrale kunnskapskilder gjennom lisenser og andre vederlagsordninger

UHR mener det er positivt at det settes fokus på tilgang til kunnskapskilder. For UH-sektoren er tilgang til vitenskapelig informasjon grunnleggende for både forskning og undervisning.

Utredningen gir en grei tilstandsbeskrivelse av status og hvilke utfordringer vi står overfor, men UHR opplever likevel det foreslåtte tiltaket som lite konkret når det gjelder å beskrive hvilke kunnskapskilder som er aktuelt for hvilke brukergrupper. Og sett i relasjon til kostnadsoverslaget i kapittel 7, kan tiltaket synes lite realistisk dersom man også inkluderer UH-sektorens digitale ressurser.

En sentral målsetting er at alle bibliotek skal kunne tilby digitale tjenester og nettbasert innhold som er enkelt tilgjengelig, Utredningen tar opp spørsmålet om befolkningen skal kunne benytte utvalgte digitale innholdsressurser fritt og antyder muligheter for å framforhandle nasjonale

lisenser. Dette er en ambisiøs målsetting, sett i forhold til de elektroniske ressurser som i dag stilles til rådighet for studenter og ansatte ved universiteter og høyskoler, og de utgifter det påfører UH-bibliotekene. Hvis målsettingen skal være å gjøre alle innholdsressurser som i dag finnes ved universiteter og høyskoler allment tilgjengelig er dette prisverdig, men økonomisk ressurskrevende.

UHR vil i denne sammenhengen trekke frem de betydelige merutgifter som UH-bibliotekene har fått i forbindelse med digitalisering og tilgang til elektroniske ressurser. Noe av dette er en følge av den merverdireformen som ble gjort gjeldende tidlig på 2000-tallet, da databaser ble definert som tjenester, og det måtte svares alminnelig merverdiavgift på elektroniske tjenester, selv om disse i prinsippet inneholdt det samme som de trykte kildene. Ved innføringen ble utgiftene til merverdiavgift kompensert til institusjoner som hadde tilgang til elektroniske ressurser. Kompensasjonen er senere falt bort.

Siden den gang har antallet databaser økt i et akselererende tempo, og de fleste biblioteker i UH-sektoren har måttet skaffe stadig flere baser for å støtte undervisning og forskning. Merverdiavgift blir en stadig større utgiftspost på bibliotekbudsjettene. Tilgang og opplæring følger hånd i hånd. Nytteverdien av tilgang til en fagdatabase for en allmennbruker kan være begrenset uten informasjonskompetanse (søk, vurdering av kilde osv).

Hvordan disse problemstillingene skal møtes innenfor en stadig mer presset bibliotekøkonomi fortjener oppmerksomhet i de kommende årene, samtidig som premissene for konsortieløsninger og forhandlinger med ressurssterke internasjonale aktører krever større oppmerksomhet fra KD og KKD/ABM-utvikling.

Ovenstående illustrerer at tilgangslisenser og kjøp av elektroniske ressurser er sammensatte og kostnadskrevende tjenester, og UHR vil påpeke at det i dag ikke er teknologien som hindrer tilgang til vitenskapelig informasjon. Strenge opphavsrettslige rammer, de vitenskapelige forlagenes monopolisering av kunnskapskildene og merverdiavgift på elektroniske vitenkilder er med å på skape barrierer for tilgang til vitenskapelig informasjon. I denne sammenhengen vil UHR også vise til tiltaket under 1.4 som gjelder tilgang til vitenskapelig informasjon produsert ved universiteter og høyskoler gjennom åpne digitale løsninger. Tilgang må sees i sammenheng med den resultatbaserte budsjettmodellen hvor forskningsformidling gjennom referee tidsskrifter honoreres, men ikke publisering i åpne arkiv. Arbeidet for tilgang sikres best gjennom justering av sektorens interne insentivordninger på individ og institusjonsnivå.

For UH-sektoren er det viktig å sette fokus på dette området, og UHR foreslår at kostnader og mulige løsningsmodeller for lisenser realitetsbehandles videre i tett samarbeid med UHR.

Strategi 1.2 Digitalisere viktige innholdsressurser

Tiltak: Etablere et program for digitalisering av materiale i arkiv, bibliotek og museer

Det registreres med tilfredshet at det foreslås avsatt egne midler til dette store prosjektet. UHR forutsetter at digitalisering av kulturarvmateriale gjøres i de nasjonale institusjoner med et spesielt ansvar for bevaring av norsk materiale. Materialet må gjøres tilgjengelig for allmennheten etter hvert som det produseres og er klart for bruk.

Strategi 1.4 Biblioteket som læringsarena

Tiltak: samarbeid mellom bibliotekmyndigheter og utdanningsmyndighetene

Samarbeid mellom KD og KKD er en nødvendighet for å realisere intensjonene i Bibliotekreform 2014. Det er også nødvendig at kontakten er god for å sikre at begge departementers og sektorens interesser ivaretas på en god måte, jfr. innledningen.

Tiltak: Utvikle verktøy og metoder for opplæring i informasjonskompetanse

UH-bibliotekene driver i dag en utstrakt opplærings- og undervisningsvirksomhet innenfor egne institusjoner. Dette er en naturlig fortsettelse av de veiledningsfunksjonene disse bibliotekene har hatt i alle år. Det nye er at denne delen utgjør en stadig større del av virksomheten ved bibliotekene. Grunnen er at stadig større deler av disse bibliotekenes samlinger nå er digitale, og kunnskap om gjenfinning og bruk av digitale samlinger må formidles til brukerne. Bruk av kilder og undervisning i bruk av referansehåndteringssystemer blir ofte lagt til bibliotekene. Det samme gjelder oppbygging av egne åpne arkiv, hvor kunnskapen i hovedsak ligger i bibliotekene, og forskningsdokumentasjon – hvor bibliotekene er sterkt inne i bildet.

Utvikling av interaktive verktøy for veiledning i bruk av de kvalitetssikrede informasjonsressursene, og opplæring i informasjonskompetanse for å lette situasjonen for kunnskapssøkende studenter og andre, anses som meget positivt.

Disse problemstillingene må også knyttes mot målområde 2.3 under strategien for utvikling av skolebibliotek tjenester. Dersom elever allerede i grunnskole og videregående skole lærer seg å bruke kvalitetssikrede digitale ressurser og kildehenvisning, vil de få en langt enklere studiestart ved universiteter og høyskoler.

Tiltak: Utvikle tilgang til vitenskapelig informasjon produsert ved universitet og høyskoler gjennom åpne digitale løsninger.

UHR støtter tiltaket og det operasjonelle målet om at all norsk offentlig forskning skal være tilgjengelig i åpne institusjonsarkiv. Samtidig vil UHR påpeke at denne problemstillingen like gjerne kunne vært plassert under strategi 1.1 som gjelder digitalt innhold og nettbaserte tjenester, og vi viser også til kommentarene under det punktet over.

Også UHR har vært engasjert i problemstillingen over lengre tid, og anbefalte allerede tidlig i 2005 sine medlemsinstitusjoner bl. a å opprette/videreutvikle institusjonelle, åpne publiseringsarkiv. Arkivene kan gi et dekkende bilde av institusjonens forskning og som gir søkeadgang for alle, og institusjonene kan vedta retningslinjer som anbefaler forfatterne å parallellpublisere vitenskapelige artikler i institusjonens publiseringsarkiv. UHR er også kjent med at Norges forskningsråd er i gang med å ta fatt på disse problemstillingene.

For UH-institusjonene og deres bibliotek er det spesielt arbeidet med åpne institusjonelle arkiv som er viktig, og tilgjengeliggjøring av forskning, doktorgradsarbeider og studentarbeider på høgere nivå. Dette arbeidet er i full gang, og her nevnes bl.a Norges Handelshøyskole og Universitetet i Bergen (BORA), Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet (DIVA), Universitetet i Oslo (DUO), Universitetet i Tromsø (MUNIN) og BRAGE, som gir tilgang til forskningsresultater ved de fleste institusjoner i UH-sektoren.

Systemene er etablert og fungerer, men det må påregnes utviklingskostnader for enkelte elementer før dette kan betraktes som fullført. I de siste 3 årene har Norge også hatt et prosjekt på feltet, NORA- en nasjonal søketjeneste for vitenskapelig informasjon i åpne institusjonelle arkiv. Tjenesten er utviklet av universiteter og høyskoler og er et 3-årig utviklingsprosjekt (2005-2007), som en del av programmet Norsk digitalt bibliotek og er støttet av ABM-utvikling. Hovedmålet

med prosjektet er å fremme en mer samordnet og kraftig utvikling av åpne institusjonelle arkiv i Norge. Alle norske institusjonelle arkiv vil være søkbare via NORA.

Fra UHRs side ser vi det som viktig å trekke frem de gode eksemplene, ta vare på initiativ som har ført til konkrete resultater og bidra til fortsatt positiv utvikling på området fra 2008. Støtte til NORA-prosjektet har bidratt til at Norge nå ligger langt fremme når det gjelder infrastruktur innen Open Access, også i et internasjonalt perspektiv. Sentral støtte til NORA vil være et insitament til publisering i åpne norske institusjonelle arkiver. UHR vil sterkt anbefale Kunnskapsdepartementet å videreføre NORA-prosjektet.

Målområde 2

Strategi 2.1 Styrke og utvikle de organisatoriske enhetene i Norgesbiblioteket

Tiltak: Etablere sterkere og mer kompetente folkebibliotek gjennom konsolideringsprosess som omfatter bibliotekene i flere kommuner

Her viser UHR til det vi har sagt innledningsvis i høringsuttalelsen.

Tiltak: Iverksette et program for skolebibliotekutvikling.

UHR støtter dette tiltaket og viser for øvrig til våre kommentarer til strategi 1.4 (over)

Strategi 2.2 Videreutvikle det fysiske biblioteket

UHR støtter tiltakene.

Strategi 2.3 Utvikle et brukerorientert og samarbeidende Norgesbibliotek

Tiltak: Etablering av en transportordning for distribusjon av materiale mellom bibliotek i Norge

UHR støtter tiltaket fullt ut.

Tiltak: Endre dagens biblioteklovgivning for å sikre samarbeidet i et nasjonalt biblioteknettverk

Her viser UHR igjen til det vi har sagt innledningsvis. Universitets- og høyskolebibliotekene deltar allerede i et omfattende samarbeid, og vi understreker at de økonomiske forutsetningene for samarbeidet er vel så viktig som en felles lov. UH-bibliotekene har tradisjon for å dele kunnskap og informasjon. Det viktigste for bibliotekene i UH-sektoren er forankringen og oppgavebeskrivelse i det gjeldende lovverket for UH-sektoren. UHR vil dermed ikke støtte en ny felles biblioteklov slik tiltaket presenteres i utredningen, men mener det må tydeliggjøres ytterligere hvilke fordeler som vil komme ut av en felles biblioteklov. Slik utredningen presenterer målet og tiltaket om ny biblioteklov, kan ikke UHR se at dette vil endre eller bidra til ytterligere forbedring av dagens praksis.

Tiltak: Styrke krav til skolebibliotek tjenester i forskriften til opplæringsloven

UHR støtter tiltaket og viser til det som er sagt innledningsvis og under strategi 1.4.

Strategi 2.4 Utvikle redskaper og metoder til evaluering og kvalitetsheving av virksomheten i bibliotekene

Tiltak: Utvikle verktøy og metoder for evaluering og kvalitetsheving av virksomheten i bibliotekene

UHR sier seg enig i at evalueringsverktøyene for bibliotek må gjøres bedre og at dagens bibliotekstatistikk må endres m.h.t. måleparametre. Dette er imidlertid en prosess, og en må bruke nødvendig tid både til å drøfte hva en skal måle, hvordan en skal gjøre det og hvordan ny statistikk skal implementeres i ulike typer bibliotek. Målet må være å gi styringsdata på hvordan bibliotekene brukes og ressursene prioriteres, kvalitetsindikatorer og legge grunnlag for benchmarking. UHRs bibliotekutvalg har for øvrig utarbeidet kriterier som kan brukes som en veileder både for institusjonens bibliotek og for NOKUTs akkrediteringskomiteer i forbindelse med NOKUTs arbeid med akkreditering av institusjoner og studietilbud.

Målområde 3

Strategi 3.1 Fornye den samlede kompetanse i biblioteksektoren

Tiltak: Utvikle et hospiteringsprogram for bibliotekansatte

UHR ser det som positivt at det foreslås et hospiteringsprogram, men innsatsen bør i langt større grad settes inn i samarbeidsprogrammer som kan utvikle ny kunnskap og sette norske biblioteker inn i en internasjonal sammenheng.

Strategi 3.2 Støtte faglig utvikling og kunnskapsdeling på tvers av og innenfor de ulike bibliotekfaglige områdene, og som ABM-samarbeid

Tiltak: Styrke og videreutvikle et kompetansemiljø for opphavsrett og personvern ved Nasjonalbiblioteket

UHR støtter til tiltaket fullt ut og viser til at det allerede er lagt et godt grunnlag for dette i Nasjonalbiblioteket. UHR har hatt godt utbytte av å delta i møter i det eksisterende forum for opphavsrett og personvern som Nasjonalbiblioteket allerede har etablert.

Tiltak: Etablere et forskningsprogram der ABM-området inngår

UHR er positiv til at det utvikles sterke fagmiljøer i tilknytning til bibliotekutdanning(e), men vil trekke frem at det også vil være viktig å knytte disse opp mot større forskningsmiljøer, hvor doktorgradsstipender knyttes til bibliotekfaglige problemstillinger eller noe lignende.

Vi ser frem til en positiv oppfølging av "Bibliotekreform 2014"

Med vennlig hilsen

Gunnar Stave (sign.)
leder UHR

Ola Stave
generalsekretær UHR

Kopi: Kunnskapsdepartementet